

QƏDİM VƏ ORTA ƏSRLƏR ƏLYAZMALARINDA NAXÇIVAN HAQQINDA QEYDLƏR

Səbuhi İBRAHİMOV,

Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AMEA Naxçıvan Bölməsi

s.ibrahimov71@mail.ru

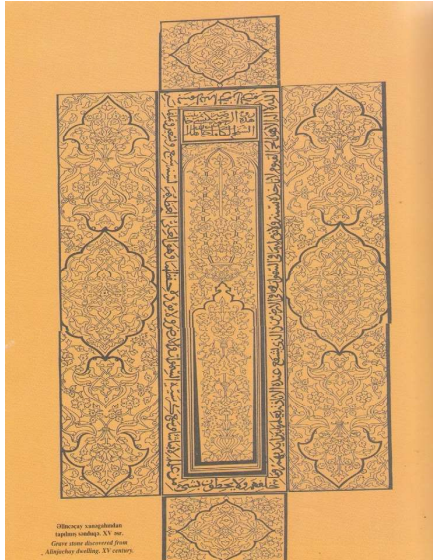
AÇAR SÖZLƏR: *qədim, orta, Naxçıvan, əlyazma, mətn.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *древний, средний, Нахчыван, рукопись, текст.*

KEYWORDS: *ancient, medium, Nakhchivan, manuscript, text.*

Naxçıvanda mövcud olan toponimlər bir sıra Şərqi əsətləri ilə bağlıdır. Hətta Naxçıvanın adını belə Nuh peyğəmbərin adı ilə əlaqələndirirlər [1, s.14]. Tədqiqatçılar göstərir ki, bu yerlərə vaxtilə “Nuhçular” – deyiblər. “Sonra həmin söz dəyişikliyə uğrayaraq “Naxçıvan” şəklini almışdır” [2, s.24]. Əslində isə “...Nuh tufanı haqqında ilk bilgilər müqəddəs “Tövrat” kitabında verilmişdir. “Naxçıvan” sözünün “Nuh” kəlməsi ilə əlaqələndirilməsi bu rəvayətə bağlıdır” [3, s.4]. Ərəb, fars mənbələrinə əsaslanan tədqiqatçılar isə “Naxçıvan” sözünün ərəb və fars dillərindəki “Nəqşi-Cahan” (Dünyanın naxışı) sözü ilə əlaqələndirirlər” [2, s.26].

Bütün bu müddəalar Naxçıvanın qədim türk diyarı olmaqla yanaşı, həm də Şərqi mədəniyyət, sənət, iqtisadiyyat, ticarət mərkəzi olduğunu göstərir. Onu yerli türk tayfaları “Nuhçu”, ticarət yollarını buradan salan Şərqi tacirləri isə “Nəqşi-Cahan” adlandırmışlar. Məşhur “Oğuznamə” kitabında Naxçıvan torpaqları Azərbaycan yurdu kimi təqdim edilir.

Şəkil 1. Əlincəçay sənduqəsi.

Tədqiqatçıların verdiyi əsaslı elmi məlumatlara görə, “Gəmiqayada aparılan arxeoloji qazıntılar və qayaüstü təsvirlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu yaylaqlar yerli tayfaların müvəqqəti yaşayış məskəni olmuş, köçəri yaylaq maldarlığı onların məşğuliyyətinin əsasını təşkil etmişdir. Naxçıvanda aparılan arxeoloji qazıntılar Gəmiqaya ilə məhdudlaşmır” [4, s.46]. Bununla belə, “1926-cı ildə Ə.K.Ələkbərov Naxçıvan ərazisinə səfər zamanı Əlincəçay vadisində qədim abidələrin olduğunu müəyyənləşdirmişdir” [5, s.3]. Naxçıvana aid XV əsr üçün səciyyəvi xarakter daşıyan Əlincəçay xanəgahı bir çox mətnşünaslıq ornamenti ilə zəngindir ki, bunlardan biri də qazıntı zamanı tapılan sənduqədir (şəkil-1).

Orta əsrlərin ayrı-ayrı məxəzlərindən bizə məlum olan, Azərbaycan ərazisində yaradılmış ilk yazılı abidə Avestadır. Müsəlman Şərqiində islamaqədərki əlyazma kitablarının ən dəyərli nümunəsi hesab edilən, 21 kitab halında cəm olunmuş 815 fəsildən ibarət bu zəngin və qədim abidə ilk dəfə Əhəmənilər dövründə (e.ə. VI yüzilliyin sonunda), sonuncu dəfə isə Sasanilərin hökmlərilliyi illərində qələmə alınmışdır. Avestanın tərkib hissələri eramızdan əvvəl II minilliyin sonu, I minilliyin birinci yarısına aiddir. Müxtəlif tarixi mərhələlər keçmiş bu abidə e.ə. VI əsrdə 12.000 ökü z dərisindən hazırlanmış perqamentə yazılmış, dünyada yastı kitab növünün (kanon) ən böyük nümunələrindən olmuşdur. Makedoniyalı İsgəndərin işğalları zamanı məhv edilmiş bu nəhəng kitabın mətnini sonra bərpa etmək mümkün olmasa da, eramızın IV əsridə baş zərdüş t kahini Mahraspandın oğlu Azərbad (Atropat) Avestanı yenidən tərtib etmiş və təkmilləşdirmiş, onu özünün yaratdığı xüsusi əlifbada yazıya almışdır. Sasanilər dövründə isə Tansar adlı bir katib atəşpərəstlərin yaddaşında qalmış mətnlər əsasında “Zənd-Avesta” (“Yeni Avesta”) mətnlərini yazmışdır. Bu mətnlərin özü də tekstologiya tarixində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bundan sonra Avestanı bütün dünyada görkəmli filosof və din xadimi Azərbadın adlı bir nəfərin tərtib etdiyi bildirilir. Ondən sonra Avesta bir daha dəyişdirilməmiş və irihəcmli şərhlər yazılmışdır. Bu şərhləri adətən “Zənd” adlandıırırlar.

Naxçıvana dair əlyazma mətnlərinin öyrənilməsində böyük əhəmiyyət daşıyan mənbələrdən biri də V-VII əsrlərdə tərtib edilmiş “Pəndnamə” kitabı və zərdüştlüyün ensiklopediyası sayılan “Dinqart” kitablarıdır. Bu kitablar pəhləvi dilində yazılsa da, Azərbaycan xalqının da qədim dövr dini inanclarına aiddir.

Naxçıvana dair bədii ədəbiyyatımızdakı qeydlər həmişə əsərlərin süjet və kompozisiyasına uyğun olaraq müəyyən kontekstdə verilmişdir. Məsələn, Herodotun “Tarix” kitabından bizə məlum olan “Astiyaq” və “Tomris” əfsanələrində hadisələr eramızdan əvvəl Azərbaycan ərazisində cərəyan edir. Həmin əfsanələrdə konkret olaraq “Naxçıvan” adı çəkilməsə də, bölgədə baş verən tarixi hadisələr təsvir edilir.

“Astiyaq” əfsanəsində böyük Midiya dövlətinin yaranmasından və süqutundan bəhs olunur. Bu məlumatlar Midiya hökmdarı Astiyaq haqqındakı əfsanədən ibarətdir. Həmin əfsanənin bəzi motivləri Firdovsinin “Şahnamə”sindəki Əfrasiyab haqqında əfsanə ilə üst-üstə düşür. Hər iki əfsanədə hökmdar nəvəsinin öldürülməsinə fərman verir, hər ikisində nəvənin adı Keyxosrovdur və hökmdarın qız nəvəsidir, hər ikisində nəvə babasının hakimiyyətinə son qoyur və s.

“Tomris” əfsanəsində isə İran-Azərbaycan qarşıdurması və Azərbaycanın qadın hökmdarı Tomrisin İran hökmdarı Kirə qalib gəlməsi təsvir edilir. Əfsanədə konkret olaraq Naxçıvanın adı çəkilməsə də, hadisələrin coğrafiyası həm də Naxçıvan bölgəsini əhatə edir.

Müdrilik və hikmət xəzinəsi olan “Oğuznamə”lər kitab mədəniyyətimizin ən qədim nümunələrindəndir. “Eramızın VI əsridə “Oğuznamə”nin kitab halında olması haqqındakı tarixi məlumat onun daha əvvəlki dövrə aid olduğunu söyləməyə əsas verir. Belə bir tarixi məlumat vardır ki, XIII əsrdə Misirdə məmlük bəylərinin oxuduğu bir “Oğuznamə” kitabının kənarında VIII əsrin birinci yarısında yaşamış, əslən Azərbaycandan olan görkəmli sərkərdə Əbu Müslümün belə bir qeydi varmış ki, bu kitab mənə ulu babam Buxtu xandan qalıbdır. Başqa bir “Oğuznamə” isə IX əsrin ilk illərində fars dilindən ərəb dilinə tərcümə edilmişdir”

[6, s.5]. S.Əlizadə öz tədqiqatlarında bildirir: “Oğuznamə” sübut edir ki, IX-XII əsrlərdə - Azərbaycanda ərəb və fars dillərinin zorakı yazılı dil hüququnu ələ keçirdiyi bir vaxtda, hətta çox-çox əvvəllər oğuz dili ədəbi-bədii fəaliyyətdə olmuş, zəngin bəşəri mündəricəsi, ictimai-tarixi kəsəri, yüksək ədəbi-estetik səviyyəsi ilə seçilən ədəbiyyat yaratmışdır” [7, s.15]. XI yüzilliyin tanınmış şairi Mənuçöhr Damğaninin aşağıdakı mənalı beyti bir daha deyilənləri təsdiqləyir:

به راه ترکیمانه که خوبتر گون
تو شعر ترکی بر خوان مرا و شعر

Mənə o türkmənsayağı çox yaxşı,
Dediyin türk və oğuz şeirindən oxu [8, s.124].

“Oğuznamə”lərdən biri olan və VII əsr anadilli ədəbiyyatımızın nadir nümunəsi sayılan, orta əsr Azərbaycan xalqının “milli pasportu” adlandırılan “Kitabi-Dədə Qorqud” [9] eposunda isə artıq konkret olaraq Naxçıvan bölgəsinin toponimləri verilir. Abidənin “Uşun qoca oğlu Səyrək boyu” adlanan onuncu boyunda belə qeydlərə rast gəlirik: “... sonra Şirokeş kənarındakı Göycə dənizində sahəni çapıb-taladılar. Böyük qənimət əldə etdilər. Əyrəyin yolu Əlincə qalasına düşdü. Qara təkür orada bir qoruq düzəltmişdi. Quşlardan bu dairəyə qaz, toyuq, heyvanlardan keyik, dovşan doldurub, buranı oğuz igidləri üçün tələ etmişdi” [9, s.208].

Tanınmış görkəmli coğrafiyaşünas alim, professor Səfəralı Babayev bu barədə “Naxçıvanda “Kitabi-Dədə Qorqud” toponimləri” adlı tədqiqat əsərində yazır: “Dastanın mətnində adları çəkilən toponimlərin bir qisminin Naxçıvan diyarında olması diqqətimi cəlb etdi” [10, s.9-10]. Müəllif qeyd edir ki, “Kitabi-Dədə Qorqud”da adıçəkilən toponimlərdən 16-sı Naxçıvan diyarında da vardır” [10, s.10].

1997-ci ildə Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyi haqqında 20 aprel 1997-ci il tarixli Fərmanına əsasən dastanın yubileyi beynəlxalq miqyasda keçirilmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı Naxçıvan diyarı ilə xüsusilə bağlıdır. Dastanda təsvir edilən bir sıra hadisələr bilavasitə Naxçıvan ərazisində baş verir. Bunu dastanda adıçəkilən coğrafi obyektlərin, əsasən, Naxçıvanda və onunla qonşu olan ərazilərdə olması da sübut edir. Məlumdur ki, Oğuzların bir qolu Azərbaycanın cənubunda, o cümlədən Naxçıvan ərazisində məskunlaşmışdı. Qədim oğuz ellərinin, bir növ, mərkəzində yerləşən Naxçıvan diyarında “Kitabi-Dədə Qorqud” boyları və onların personajları ilə bağlı 50-dən çox toponim müəyyən edilmişdir” [11, s.297].

“Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsindəki bu qeydlərdəki “Əlincə” və “Şirokeş” sözləri Naxçıvan toponimləri ilə bağlıdır. Əlincə qalası qədimdə olduğu kimi, indi də öz möhtəşəmliyini itirməmişdir. “Şirokeş” sözü isə çox güman ki, indiki “Şərur” sözünün arxaik formasıdır. Dastanda ilk baxışdan Naxçıvanın dilbər guşələri olan Əlincə və Şirokeş (Şərur) dairəsinə mənfi münasibət var, əslində isə bu qeydlərin dərin filoloji, tarixi-etnoqrafik təhlili göstərir ki, VII əsrdə hələ Azərbaycan əhalisi İslamı tam qəbul etməmişdi. Ona görə də dastandakı həm mənfi (Şöyklü məlik, Qıpçaq Məlik), həm də müsbət obrazlar (Dədə Qorqud, Qazan xan, Bayandır xan və s.) türklərdir. Sadəcə, şəkili olan Şöyklü Məlik, qıpçaq türklərindən olan Qıpçaq

Məlik, Əlincədən olanlar hələ İslamı qəbul etməmiş, türklərin əski dini olan tenqriçilikdə qalan türklərdir. Müsbət obraz kimi təqdim edilənlər isə artıq İslam dinini qəbul etmiş müsəlmanlardır. İslamda qeyri-müsəlmanlar “kafir” adlandırıldığına görə dastanda Tanrıya sitayiş edən türkləri “kafir” adlandırırlar.

Bu məsələnin də dərin tekstoloji təhlillərə ehtiyacı var. Belə fərz edilir ki, abidənin üzü Elxanilərin vaxtında Qazan xanın (1295-1304) göstərişi ilə köçürülmüşdür. Köçürən Məhəmməd adlı xəttat müsəlman təəssübkeşliyindən çıxış edərək, vaxtilə Dədə Qorqud adlı tarixi şəxsiyyətin qələmindən çıxmış mətnlərdə çoxlu dəyişiklik etmişdir. Yaxud belə də ola bilər ki, onun üzünün köçürülməsini sifariş verən adam qatı dindar olmuş və abidədə obrazlara münasibəti dəyişmişdir. Başqa fərziyyə belədir ki, dastanın üzü köçürüləndə artıq Yaxın Şərqdə İslam qüvvətlənmişdi. Bütün müsəlman dünyasında ictimai rəy belə idi ki, şəriətə zidd olan abidələr küfrdür və onlar oxunmamalıdır. Xəlifə Ömər vaxtında İsgəndəriyyə kitabxanasının minlərlə nüsxə kitabı Nil çayına atılaraq məhv edilmişdir. Ola bilsin ki, həmin münasibəti nəzərə alan xəttat dastanın yaşaması üçün məcbur qalıb mətnlərdə dəyişikliklər etmişdir.

Belə ki, dastanın qəhrəmanının namaz qılması və sonra əlinə qılınc alıb döyüşərək adam öldürməsi, yaxud şərab içməsi müsəlman həyat tərzindən uzaqdır. Eposun Drezden və Vatikan əlyazma nüsxələrindəki bu ziddiyyətləri onunla izah edə bilərik ki, görünür, xəttat süjeti dəyişməmiş, sadəcə bacardığı yerlərdə İslama uyğun epizodlar əlavə etmişdir. Çox güman ki, eposun İslamdan əvvəlki variantlarında belə epizodlar olmamışdır. Naxçıvanda İslamın adından istifadə edərək öz şəxsi mənfəətlərini güdənlər də az olmamış və bu barədə Əhməd ibn Əcəm əl-Kufi özünün “Kitab əl-fütuh” (“Fəthlər kitabı”) əsərində məlumat verərək yazır: “... Əbu Müslüm olduğu yeri tərk edib, Azərbaycanın Naxçıvan adlı şəhərinə gəlib oranı tutur, xərac toplayıb, onu öz silahdaşlarının arasında bölüşdürür. Buradan o, Dəbil şəhərinə tərəf gedir, dörd ay onu mühasirədə saxlayırsa da, ala bilmir” [12, s.62]. Belə ki, mənbələrə əsaslanan müəllif yazır: “Sözsüz ki, Naxçıvanda İslamiyyətin mərkəzindən təyin edilən xəlifə nümayəndələri olmuş və fəaliyyət göstərmişlər” [12, s.196].

Azərbaycan ədəbiyyat tarixində Naxçıvanla bağlı qeydlərə XI əsr şairimiz Qətran Təbrizinin (1012-1088) əsərlərində rast gəlirik. Şairin divanında 50-dək beyt Naxçıvana və onu idarə edən hökmdarlara aiddir. O, XI əsr Rəvvadi hökmdarı Əbu Duləfin düşmən üzərində qələbəsini mədh edərək yazır:

Qılıncının qorxusundan qaranlıq gecəyə döndü,
Naxçıvana tamah edənlər, oraya yaxınlaşanlar.
Həmişəlik olaraq oranı tərk etdi, Naxçıvanla vidalaşdı,
Məni yola sal gedim, ey şah, çünki mənim burda qalmağımdan,
Mənə ziyan olar, sənə də bir mənfəət olmaz [13, s.85].

Beytlərdən məlum olur ki, Naxçıvan hakiminin düşmənlərə qalib gəlməsini şəxsən müşayiət etmişdir. Həmin qanlı-qadalı günlərdə dəfələrlə Naxçıvana hücumlar olmuş və qəhrəman Naxçıvan hakimi Əbu Duləf onların hamısını dəf edərək naxçıvanlıları təhlükədən qurtarmışdır. Bu kimi mətnlər Naxçıvanın qaranlıq keçmişinə işıq saçan şöhləldir. Həmin beytləri oxuduqca biz XI əsrdə buranın camaatının yaşadığı faciələri, düşmən üzərində qələbəsinin fərəhinin şahidi oluruq.

Şairin mədhlərində Naxçıvan hakimi ilə bağlı bir çox həqiqət də ortaya çıxır və bizə aydın olur ki, Əbu Duləf yerli tayfalardan olan türklərdəndir:

Ey türk heykəlli mələk, ey mələk xasiyyətli türk!
Həm behiştin zinətisən, həm də Xəzərin bəzəyi...
Şahların tacı olan o, Əbu Duləfin əli ilə,
Həm gövhərlərin qiyməti artdı, həm gövhər qiymətdən düşdü.
Bəxşiş zamanı qələmi xeyir günəşidir,
Döyüş zamanı xəncəri şər asimandır...
Elm sənin təbiətindən uzaq ola bilməz,
Qəza sənin qılıncından boyun qaçıra bilməz [13, s.128-129].

Həqiqətən də, paytaxtı Naxçıvan olan Rəvvadi dövlətinin sərhədləri Xəzər dənizində geniş ərazini əhatə edirdi. Əbu Duləfin milli mənsubiyyətinə dair Qətran Təbrizinin dediyi fakt bütün mübahisələrə son qoyur. Belə ki, bəzi tarixçilər Rəvvadiləri gah ərəb, gah da kürd mənşəli olduqlarını söyləyirlər: “İbn əl-Əsir Məmlanın qəti olaraq ərəb Rəvvadi nəslinə mənsub olduqlarını göstərir... Bəzi müəlliflərin fikrincə, kürd Rəvvadiləri də olmuşdur” [13, s.236]. Qətran Təbrizinin bu qeydlərindən məlum olur ki, Rəvvadilər türk mənşəli olmuşlar. Həmin qeydlərindən o da məlum olur ki, Rəvvadilər elmə yüksək qiymət vermişlər. Bu faktın olduqca böyük tarixi əhəmiyyəti var. Belə ki, yalnız nəhəng dövlətlər büdcələrindən elmin inkişafına müəyyən vəsait ayırmışlar.

Naxçıvana dair əlyazma mətnlərdə rast gəldiyimiz XII əsr Naxçıvan mədrəsələri Azərbaycanın orta əsrlər aid ilk təhsil ocaqlarından sayıla bilər. Onlar barəsində ilk yazılı məlumat XIII əsrdə müəllifi məlum olmayan “Əcaib əd-dünya” adlı əlyazmada rast gəlinir. Həmin əsərdə Naxçıvan haqqında deyilir: “Naxçıvan Azərbaycanda böyük və əhalisi sıx olan abad şəhərdir. Hündür ərazidə yerləşir... (Orada) çoxlu saraylar, köşklər, eyvanlar tikilmişdir. Şəhərin yaxınlığında daşın üstündə qala tikmişlər, mədrəsələr, məscidlər inşa etmişlər. Qalada gözəl çeşmə var. Deyirlər ki, yer üzərində ondan abad şəhər yoxdur. Bütün binalar gəc və bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Köşklərin çoxu qala kimi üçmərtəbə və dördmərtəbədir. Yaxşı (şəhəratrafi) ərazisi (savad), axar suyu, bağları və bol göy-göyertisi, lətif meyvələri var. Araz çayı şəhərin hüdudlarına toxunaraq keçir. Deyirlər ki, bütün aləmdə Naxçıvan üzümündən daha yaxşı və daha xeyirli üzüm yoxdur” [14, s.150].

Elxanilər dövlətində maliyyə işlərini idarə edən “Sahib divan” (“baş vəzir”) Şəmsəddin Məhəmməd Cuveyni tərəfindən 1263-1284-cü illərdə yazılmış əlyazmada Naxçıvan mədrəsələri haqqında geniş məlumat var. Başqa bir əlyazma 1186-cı ildə Naxçıvan şəhərində şəxsən Möminə Xatun üçün tikilmiş məqbərənin vəqflərinə aiddir. Bu əlyazmanı Naxçıvandakı mədrəsələrin “Nizamnaməsi” adlandırmaq olar. Burada mədrəsələrin idarə olunması və tədris işlərinə rəhbərlik məsələsi, eləcə də müdərrişlərlə tələbələrin qarşılıqlı münasibətləri müəyyənləşdirilmiş, təlim işləri ilə əlaqədar faydalı metodik göstəriş və məsləhətlər verilmişdir. Bu əlyazmalardan məlum olur ki, mədrəsələrdə dini elmlərlə yanaşı, dünyəvi elmlər də tədris edilmişdir. Bu da XII əsr Naxçıvanın hansı səviyyədə inkişaf etməsindən xəbər verir.

Araşdırmalardan belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, qədim və orta əsr əlyazmalarında Naxçıvan haqqındakı qeydlər bölgənin zəngin tarixi keçmişə malik olduğunu göstərir. Bu

əlyazma mətnlərdə Naxçıvan haqqında olan qeydlər Azərbaycan mətnşünaslıq elminin mənzərəsi ilə yanaşı, Muxtar Respublikanın mədəniyyət və ədəbiyyat tarixinin öyrənilməsi baxımından xeyli əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Флави Иосиф. Иудейские древности. Санкт-Петербург:1900, I том, 345 с.
2. Məmmədov R.M. Naxçıvan şəhərinin tarixi oçerki (orta əsrlər dövrü). Bakı: Elm, 1977. 158 s.
3. Hacıyev İ.M, Amanoğlu E.A. Tarihte ve günümüzde Nahçıvan. Ankara: 1998, 92 s.
4. Ələsgərov A.M. Gəmiqaya öyrənilir. // “Kəlam” elmi ədəbi ictimai jurnal // №2, (2), Bakı: 2002, s. 46.
5. Novruzlu Ə.İ, Baxşəliyev.V.B. Culfa bölgəsinin arxeoloji abidələri. Bakı: Elm, 1993, 108 s.
6. Təbrizi Qətran. Divan. Bakı: Elmlər Akademiyası, 1967, 440 s.
7. Əlizadə S.V. Müdrikliyin sönməz işığı-Oğuznamə. Bakı: Yazıçı,1987, 432 s.
8. Rəşidəddin Fəzlullah. Oğuznamə. Bakı: Azərnəşr. 1992, 72 s.
9. Kitabı-Dədə Qorqud, Bakı: Yazıçı, 1988, 266 s.
10. Babayev S.Y. Naxçıvanda “Kitabi-Dədə Qorqud” toponimləri. Bakı: XXI-yeni nəşrlər evi, 1999, 224 s.
11. Naxçıvan Ensiklopediyası. 2 cildə II cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2005, 379 s.
12. Əhməd ibn Əcəm əl-Kufi. Fəthlər kitabı. Bakı: Azərnəşr, 1995, 200 s.
13. Təbrizi Qətran. Divan. Bakı: Elmlər Akademiyası, 1967, 440 s.
14. Naxçıvan Ensiklopediyası. 2 cildə I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2005, 359 s.

Сабухи Ибрагимов

ЗАМЕТКИ О НАХЧЫВАНЕ В ДРЕВНИХ И СРЕДНЕВЕКОВЫХ РУКОПИСЯХ

РЕЗЮМЕ

В статье проведен анализ заметок о Нахчыване, содержащихся в рукописях древности и средневековья, в результате проведенных исследований выявлено, что регион был центром не только Азербайджана, но и всей человеческой цивилизации. Также определено, что Нахчыван, будучи древним тюркским краем, также наряду с этим является одним из центров культуры, ремесел, экономики и торговли Востока.

При изучении заметок о Нахчыване в рукописях, относящихся к Средним векам, выявлено, что большое значение для региона имели записи, относящиеся к вакуфным имениям мавзолея, построенного в 1186 году для Момине Хатун. Эту рукопись можно назвать «Уставом» медресе Нахчывана. Здесь определены вопросы управления медресе, руководства процессом обучения, взаимоотношения учителей богословия и студентов, приведен ряд полезных методических указаний и педагогических советов.

Sabuhı Ibrahimov

NOTES CONCERNING NAKHCHIVAN IN ANCIENT AND MEDIEVAL MANUSCRIPTS

SUMMARY

Analysis of the notes concerning Nakhchivan contained in antique and medieval manuscripts has been carried out in the paper; it has been revealed by research that this region was once the center not only of Azerbaijan, but of all human civilization. It has been also ascertained that Nakhchivan as an ancient Turkic region also is one of the centers of culture, crafts, economy and trade of the East.

When studying notes on Nakhchivan in the manuscripts relating to the Middle Ages, we have revealed that records relating to the devised estates of the mausoleum built in 1186 for Momina Khatun are of great importance for the region. This manuscript can be called the “Charter” of the Nakhchivan madrasah. The issues of madrasah management, guidance of teaching process, the relationship of theology teachers and students are determined here; a number of useful methodical directions and pedagogical advices is given.